

هم صدایی^۱

[در رثاء ادوارد سعید]

نیویورک / نوامبر / خیابان پنجم/
خورشید بشقابی ست از فلزی متلاشی/
از خویشتنِ غریبه ام در سایه پرسیدم:
آیا این بابل است یا سُدوم؟^۲

آنجا در آستانهء مگاکتی الکتریکی
به بلندای آسمان، ادوارد را دیدم
سی سال پیش،
و زمانه کمتر از امروز سرکش بود...
هر دو به هم گفتیم:
اگر گذشته ات تجربه ای ست
فردا را به معنائی و رؤیائی بدل کن!
برویم،
برویم به سوی فردامان، دلگرم
از صدقِ خیال و معجزهء گیاه /

به یاد ندارم که به سینما رفتیم
سر شب، اما شنیدم سرخ پوستانی
از عهد باستان را که به من هشدار می دادند: دل میند
نه به اسب و نه به مدرنیته /

هرگز هیچ قربانی از جلادش نمی پرسد:
آیا من تو می بودم اگر شمشیرم
از گُل سرخ ام بزرگتر بود؟... و آیا
من نیز کاری چون تو می کردم؟

چنین پرسشی کنجکاوی قصه پرداز را بر می انگیزد
که در غرفه ای از شیشه نشسته، مشرف
به زنبقی در باغچه... آنجا که
دست فرض و خیال
سفید است همچون وجدان قصه پرداز

آنگاه که با
غریزه آدمی تصفیه حساب می کند... هیچ فردائی در
گذشته نیست. پس قدم در راه بگذاریم! /

شاید هم پیشرفت پلی باشد برای
بازگشت
به بربریت... /

نیویورک، ادوارد بر می خیزد
در بامداد کسالت بار، آهنگی از
موزارت می نوازد
در میدان تنیس دانشگاه می دود.
می اندیشد به سفر اندیشه از خلال مرزها
و بر فراز موانع.
نیویورک تایمز می خواند
تفسیر پرهیجان اش را می نگارد

و دشنام می دهد به مستشرقی
که ژنرال را به نقطه ضعفی
در دل زنی شرقی رهنمون می شود. دوش می گیرد
و لباسش را بر می گزیند به اراستگی خروس. و می نوشد
قهوه اش را با شیر. و به بامداد نهیب می زند:
بجنب! /

بر باد راه می رود. و در باد
می داند که کیست. باد را سقفی نیست.
باد را خانه ای نیست. و باد قطب نمایی ست
برای شمال غریبه.
می گوید: من آنجایی هستم. من اینجایی هستم
ولی نه آنجا، نه اینجا.
دو نام دارم که به هم می پیوندند و از هم دور می شوند...
و دو زبان دارم که فراموش کرده ام کدامشان
زبان رؤیاهایم بود
زبانی انگلیسی دارم برای نوشتن
با واژه های نرم و راهوار،

و زبانی دیگر که با آن آسمان
و بیت المقدس گفتگو می کنند با آهنگی نقره فام
اما از خیالم پیروی نمی کند.

درباره هویت پرسیدم
گفت: دفاع از خود است...
هویت زاده تولد است، اما
سرانجام، از ابتکار صاحب آن نشأت می گیرد، و نه
از میراث گذشته. من چندگانه ام... در
دروم برون همواره نوشونده ای ست. اما
من متعلقم به سؤال قربانی. اگر نبودم
از آنجا، دلم را می آموختم که
آهوان استعاره را در آنجا پیرورد...
پس میهن را بر دوش کش هر جا بروی و باش
مغرور اگر لازم آمد/
- تبعیدگاه است جهان خارج
و تبعیدگاه است جهان درونی
و تو در بین ایندو کیستی؟

* خویش را نمی شناسانم
مبادا آن را گم کنم. من همانم که هستم.
و دیگری ام هستم در دو گانه ای
که بین کلام و اشاره طینی هماهنگ می افکند
اگر شاعر بودم می سرودم:
من دو ام در یک
چون دو بال چلچله ای
و اگر بهار دیر فرارسد
به مژده اش بسنده می کنم!

به سرزمین هایی عشق می ورزد و آنها را ترک می کند
[آیا محال دور از دسترس است؟]
دوست دارد به سوی هر ناشناخته ای سفر کند
چرا که در سفر آزاد بین فرهنگها ست
که جویندگان گوهر انسانی
شاید فضای کافی برای همگان بیابند...

اینجا حاشیه ای به پیش می رود. یا مرکزی
عقب می نشیند: جایی که نه شرق همانا شرق است
و نه غرب همانا غرب،
جایی که آغوش هویت به روی چندگانگی باز است
نه دژی و نه خندقی/

مجاز بر کرانه رود خفته بود
اگر آلودگی نبود
کرانه دیگر را نیز در آغوش می گرفت

- آیا هیچ داستان را نوشته ای؟

*کوشیدم... کوشیدم از طریق آن بازیابم
چهره ام را در آینه زنان دوردست
ولی آنان به شبهای محفوظ خویش فرو رفتند.
و گفتند: ما را دنیایی ست مستقل از متن.
مرد نمی تواند زنی را بنویسد که هم معما ست و هم رؤیا
زن نمی تواند مردی را بنویسد که هم نماد است و هم ستاره.
نه هیچ عشقی شبیه عشق دیگر است و نه هیچ شبی
شبیه شبی دیگر. بگذار برشماریم صفات
مردان را و بخندیم.
- و تو چه کردی؟

* بر پوچی ام خنده زدم
و داستان را پرت کردم
در سبد کاغذهای باطله/

اندیشمند داستانسرایی قصه پرداز را مهار می زند
و فیلسوف گلهای آوازه خوان را تشریح می کند/

به سرزمین هایی عشق می ورزد و آنها را ترک می کند:
من آنم که خواهم بود و خواهم شد
خود، خویشتم را می سازم
و تبعیدگاهم را بر می گزینم. تبعیدگاهم زمینه
صحنه حماسی ست. دفاع می کنم از

نیاز شاعران به فردای شکوهمند و هم به خاطرات
و دفاع می‌کنم از
درختی که پرندگان به خود پوشند
به سان میهن یا تبعیدگاه
و از ماهی که هنوز شایسته
شعر عاشقانه است
دفاع می‌کنم از اندیشه ای که آنرا سستی
جانبدارانش درهم شکسته است
و دفاع می‌کنم از میهنی که اساطیر آن را دربروده اند/

- آیا ترا یارای آن هست که به چیزی بازگردی؟

*پیشارویم آنچه را که در پشت سر دارم می‌کشد و شتابان می‌رود...
وقتی در ساعت نمانده تا سطوری بنگارم
بر ماسه. اما می‌توانم به دیدار دیروز بروم
همان که غریبان می‌کنند وقتی گوش می‌سپرنند
در شبانگاه غمزده به شاعر شبانی:
«دوشیزه ای سر چشمه کوزه اش را پر می‌کند
با اشک های ابر
و می‌گرید و می‌خندد آنگاه که زنبوری
نیش می‌زند قلبش را در وزش غفلت از خویش
آیا عشق است که آب را به درد می‌آورد
یا اینکه مرضی در مه...
[تا آخر ترانه]

- پس، تو نیز به درد حسرت گذشته
مبتلا شده ای؟

*حسرت آینده ای والاتر، دورتر،
بسیار دورتر. رؤیایم رهنمای گام های من است
و بینشم رؤیایم را می‌نشانند
بر زانویم
چون گریه ای دست آموز. این است واقعیت
خیالی
و فرزند اراده: ما می‌توانیم

حتمیتِ مگاک را تغییر دهیم!

- حسرتِ دیروز چه؟

* عاطفه ای که اندیشمند را به کار نمی آید مگر برای آنکه
درک کند کشتش غریبه را به ابزارهای غیاب
ولی من، حسرتم کشمکشی ست بر سر
اکنونی که تخم های فردا را
در چنگ می فشرد

- آیا رخنه نکردی به دیروز آنگاه که سر زدی
به آن خانه، خانه ات
در بیت المقدس، کوی طالبیه؟

* خود را آماده کردم که دراز بکشم
در تخت مادرم، همچون کودک
آنگاه که از پدرش می ترسد. کوشیدم
به یاد آرم تولدم را، و
راه شیری را از بام خانه ی
قدیم مان تماشا کنم، و کوشیدم لمس کنم پوستِ
فراق را و بوی تابستان را
از یاس باغچه. اما کفتار حقیقت
مرا به دور راند از حسرتی به گذشته که چون دزد
پشتِ سرم در کمین نشسته بود
- آیا ترسیدی؟ چه چیز ترا ترساند؟

* یارای آن ندارم که ضایعه را
رو در رو بنگرم. چون گدایی بر درگاه ایستادم
چطور می توانستم از بیگانه هایی اجازه ورود بخواهم که خفته اند
بر تخت خودم... و برای پنج دقیقه دیدار از خودم
به آنان التماس کنم؟ آیا باید به احترام خم شوم
در برابر آنان که بر رؤیای کودکی ام خانه کرده اند؟ آیا خواهند پرسید
کیست این بیگانه ناخوانده ای که در می کوبد؟ و چگونه
می توانم سخن بگویم از صلح و جنگ
بین قربانیان و قربانیان قربانیان، بدون

کلماتی اضافی و بدون جمله ای معترضه؟
آیا به من خواهند گفت: جایی برای دو رؤیا
در یک بستر نیست؟

نه من و نه او
بل، اینک، خواننده ای ست که از خود می پرسد:
شعر در زمانهء فاجعه به ما چه میگوید؟

خون
و خون
و خون
در میهن
در نام من و در نام تو و در
شکوفهء بادام، در پوستهء موز،
در شیر کودک، در نور و سایه
در دانهء گندم و در نمکدان /
تک تیراندازانی چیره دست که به هدف می زنند
با حد اکثر مهارت

خون
و خون
و خون
این سرزمین کوچکتر است از خون فرزندانش
که ایستاده اند بر آستانهء رستاخیز
همچون قربانی. آیا این سرزمین به راستی
متبرک است یا تعمید یافته
به خون
و خون
و خون
که نه نماز آن را می خشکاند و نه ماسه.

در صفحات کتاب مقدس عدالت
به حد کفایت نیست تا شهیدان را به این شاد کند که می توانند آزادانه
بر ابرها گام بردارند. خون در روشنای روز
خون در تاریکی و خون در سخن!

او می گوید: شعر شاید مهمان کند
ضایعه را با نخی از نور که می درخشد
در دل گیتاری، یا با مسیحی سوار بر
اسب، خون آجین از استعاره های زیبا، چرا که
زیبایی شناسی چیزی نیست جز حضور امر حقیقی
در فرم/

در جهانی بی آسمان، زمین
به مفاک بدل می شود و شعر یکی از
هدایای تسکین و یکی از خصلت های
باد، جنوبی یا شمالی.
وصف مکن آنچه را که دوربین می بیند از
زخمه‌ها. و فریاد زن تا بشنوی خودت را
و فریاد زن تا بدانی که هنوز زنده ای
و زنده ای و اینکه زندگی بر این زمین
ممکن است. پس امیدی برای سخن اختراع کن
و جهتی یا سرابی بیافرین که امید را تداوم بخشد
و آواز سر ده، که زیبایی آزادی ست/

می گویم: آن زندگی که تعریف نشود مگر
به ضدی که مرگ است... زندگی نیست!

می گوید: ما زنده خواهیم ماند حتی اگر زندگی
از ما روی برگرداند. پس بیا آفرینندگان سخنی باشیم که
خوانندگان را جاودانه می سازد - به گفته
دوست بی همتایت ریتسوس^۳.

و گفت: اگر من پیش از تو مردم
تو را به انجام محال وصیت می کنم!
پرسیدم آیا محال دور از دسترس است؟
گفت: به فاصله یک نسل
پرسیدم و اگر پیش از تو من مردم؟
گفت: به کوه های جلیل تسلیت خواهم گفت
و خواهم نوشت: «زیبایی شناسی چیزی نیست جز
رسیدن به تناسب» و حالا فراموش مکن:
اگر پیش از تو مردم تو را به انجام محال وصیت می کنم!

وقتی در سدوم جدید به دیدارش رفتم
در سال دوهزار و دو، مقاومت می کرد در برابر

جنگ سدوم با مردم بابل...
و با سرطان. به سان آخرین قهرمان حماسی
از حق تروا دفاع می کرد
در روایت سرگذشت از دید خویش.

عقابی قلعه خویش را به سوی بالا
و هرچه بالاتر وداع می گوید
که اقامت بر المپ^۴
و بر فراز قله ها
ستوه آور است

بدرود،
بدرود شعر درد.

۱- هم صدایی یا کنترپوان
Contrepoint / Counterpoint

۲- سدوم (Sodom): شهری از شهرهای قوم لوط

۲- یانیس ریتسوس: شاعر یونانی ۱۹۹۰-۱۹۰۹

۴- المپ: بلندترین قله ی یونان، که در اساطیر یونان جایگاه خدایان محسوب می شد.